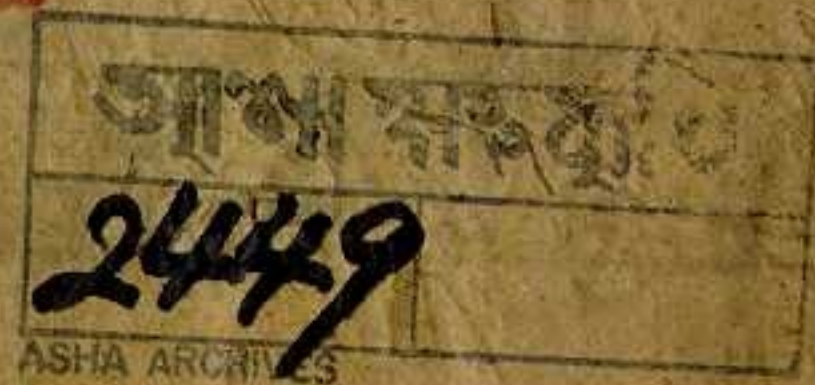

ଆଶା ଆର୍କାଇଭ୍

2449

ASHA ARCHIVES

१ॐ नमः श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ पणाम्यासिलसाविस्रत्रैलोक्याधीपतिप्रभु ॥ नानाः
सास्त्रं धृतं वक्षोराजनीतीसमुचयेत् ॥ ॥ त्रिभुवनकाञ्चिपती श्रीनारायणकनकन-
मस्कारगरी-धेरैग्रंथमानिकासिराषाकाराजनीतीकुरामकहं दु ॥ १ ॥ अधितैव
मिदं सास्त्रं नरो ज्ञासेति तत्त्वतः ॥ धर्मोपदेसविनयकार्यकार्यशुभाशुभं ॥ ॥ जोमनु-
षेलेनिश्रुयगरीयोसास्त्रपफुला-तत्कनकतत्त्वज्ञानपाईयला-धर्मअधर्म-शुक्रमकुक्रम १
कनकानियला-उपदेसकनकदिनसकीयला ॥ २ ॥ तदहं संपुवदामिनरानाहितकाम्य
या ॥ येनपुजापुवर्धतेमात्रीवहितकारिनी ॥ ॥ तत्कारणमाहाप्रिभंदन-कोहि
मनुष्यकनहीतगनीनिमित्तयोसास्त्रपह्यामात्र-महतारीलेहीतगनीनिमित्तजुन

प्रकारगरीकनछोरलडापियारोगरुतसैयोशाखलेपियारोगराईदिहू॥३॥मूलश्रुत्रंप्र
वक्षाप्रिचानकनतुभाषितं॥यनविज्ञानमात्रेनसर्वज्ञत्वंहिजायेते॥ ॥यौमूलसा
सुभैरह्याकेचानकनामारिषीलेभंदरुसर्वत्रज्ञानलेहोपियाकानसुगराईनिश्चय
सर्वत्रहोला॥४॥मुषसिष्योपदेसेनइत्तास्त्रीभरनेनच॥द्विषतासंप्रयोगेनपंडितो
पेवसिद्धती॥ ॥मुषसिष्येकनउपदेसदिनुकुवेहरकीखालिलाईगहनालाई
दिन्याएकवेरफात्याकासत्रुसितवित्तासगर्भाएत्तामानिसभयापदिहुःखपाउ
ला॥५॥गुनिभीसहसंपर्कपंडितैसहसंकथा॥कुलिभीसहमीत्रत्वंकुर्वीनोनावसिद्ध
ती॥ ॥जोमनुष्यलेगुनीजनसंगसाथलागुःजानीजनसंगअर्तिलिखकुलवंतसंगमि

त्यारिलागुह. एस्मानि सलाई कै हे आपदापदेन ॥ ६ ॥ उन्मत्तानां भुजंगानां मद्युपानां
च दंतिनां ॥ स्त्रीनां राजकुलानां च वि ॥ त्वा सती गता युखः ॥ ॥ वहुला सित. सप्य सित.
जादला ज्ञा सित. कति सित. त्वा सित. राजा सित. एती सित विस्वा सगल्या. आयुः
कनक्षयं न्याह्न ॥ ७ ॥ वैरिनां सह विस्वा स. योन रक्तु मिहती ॥ सव द्वाये पुसं
सुप्र पतित पति बुध्याते ॥ ॥ वैरि सित विस्वा सगर्भान् नु नु प्येह. त्यो मानि सरुख २
कातुपा मासु त्याज तौ हुं ह. रूप वात प्रत्याप छि. विउ कुं न्या ज तौ हुं ह ॥ ८ ॥ धनधा
न्ये प्रयोगेषु. विशा संगुहने पुच ॥ आहारे वेव हारे पुत्य कलजा पदा भवेत् ॥ ॥
धनक माउ दा मा. घेती कि सान गदा मा. विशा सा स्र सि का उं दा मा. लिया दिया ग

दीमा-रुगदा माला जहोद ॥९॥ नगुरुसदसिमाता-गुरुसदसीपिता ॥ यत्नोरे
तिमहाघोरं संसारे दधिदुस्तरं ॥ ॥ गुरुसमान किवा कुपन होई न-महतारीपनी
होई न-यो अघोर-नवसागर समुद्र-गुरुका अर्तिले पार गर्नु सकिंछ-तत्कारनते
मातापिता भंदा-गुरुथुलो छन ॥१०॥ मातागंगा समोतिर्थ पीतापूस्करमेव च ॥
गुरुकेदार समोतिर्थ-मातागंगा पुनः पुनः ॥ ॥ महतारिजतिको गंगा वरोवर-पु
स्करतिर्थ वरोवर पीताछनः केदारतिर्थ गुरु वरोवर-फेरफेर महतारी गंगा
वरोवर भंनु ॥११॥ विद्यारूपं कुरुपानां क्षेमा रूपं तपश्चीनां ॥ कोकिलानां स्वरं रूपं
नारिरूपं पतिव्रता ॥ ॥ कुरुपीको रूपं भयो विद्या-तपस्विको रूपं भयो क्षेमा-

कोकिलकोरूपभयोसोरः स्वामिकोरूपभयोपतिवृताङ्कन॥१२॥ नचविद्यासमेवंधुनचवा
धीसमोरिषु॥ नचापतेसमसेहोनचदेवापरंवरं॥ ॥विद्याजतीकोवलियोअरुहवैनः
वाधीजतीकोप्राक् अरुहवैनः छोराद्वारीजतीकोपीयातोअरुहवैन॥१३॥ विद्यापुवाहिनोमि
त्रंभायाभिन्नंगृहेषुचः॥ आतुलसोषधमित्रं धर्ममित्रंपरत्रच॥ ॥परदेसकोमित्रविद्याः
परकोमित्रस्त्रीरोगकोमित्रदौषधीः परत्रकोमित्रधर्महो॥१४॥ दुष्टप्रिताविषंविद्या
अजिर्नभोजनंविषं॥ विषंगोष्ठिरिदुस्यः वधस्यतहनीविषं॥ ॥रुदैदीनहोयाकावि
द्याः पनीविषकुंडूः धेरैजरीषायाकाअंनपनीविषकुंडूः दरीदुभयापहिआफना
गोष्ठिभाईविषकुंडूः वध्रभयापहितहनीत्वात्त्रिविषकुंडू॥१५॥ अनाभ्यासेहाताः

विद्यानित्यहासेहताश्रये॥ कुर्विजेन हतं क्षत्रं भृत्यदोषैरुतो नृपः॥ ॥ अथासह्ययापदि
विद्याकोनासहं हत्वास्त्रिविनाकारनमाहास्यापदि सत्तास्त्रिनासहं हत्वा न स्वहायाकि विडह्यापेतनासिंह
काजिनिकाभयारजानासिंह॥ १६॥ यस्य पुत्रो न विद्यां सो न सुतो न वपोदितः॥ अंधकात् कुलं तस्य न ह्यवंदे वस
वरि॥ ॥ जस्काहोरोविद्यासत्तज्जादैनः सरोहैनः पदितहैनः तस्कोकुलं अंधारोहो चंद्रमाहीनभयाकोक
लपहेजस्तो अंधारोलाग्न्यातस्तैहो॥ १७॥ सर्वरिदीपको चंद्रपताते रत्नीदीपकः॥ त्रैलोको दी
पको धर्मसुपुत्रकुलदीपकः॥ ॥ त्रीको दीपचंद्रमा दिनको दीपशूर्यः त्रीलोक्यको
दीपधर्मकुलको दीपशुपुत्रहोरो॥ १८॥ जनेता चोपनेता चो हस्तुविद्यां प्रयच्छती॥ अंन
दाता भयंदाता पंचैते पितरस्मृताः॥ ॥ वातु भयापनी सलुरो भयापनी भोका साध्या

नदिन्या. भयमाभयकोरशागर्भ. विद्यासास्त्रसिकाउंन्या. ईपाचजनाकनवावुजतीकोमांनु
॥१८॥ गुरुपत्नीराजपत्नी. मित्रपत्नीतथैवच. ॥ पत्नीमाताश्वमाताच. पञ्चैतेमातरस्मृता ॥
गुरुकीस्वामि. राजकीरानी. मित्रकोस्वामि. स्वामिकोमहतारी. आपरौमहतारीईपाः
चजनाकन. महतारीजतीकोमांनु ॥२०॥ लालयत्पंचवर्षीनीदशवर्षीनीतादयेत् ॥ संप्राप्ते
षोडशेवर्षे. पुत्रमित्रंसमाचरेत् ॥ ॥ तानीजवलेआफनापुत्रकन. पाचवर्षसंमहासषेतनदी
राषनु. पाचवर्षनापी. छवर्षदेषी. पद्माउनु. सिकाउनु. अद्माउनु. सोडुवर्षदेषीवावुछोरा
मित्रभैरहनु. षेगर्नुछैन ॥२१॥ लालयेत्वरुवोदोषा. तादयेत्वरुवोगुणा ॥ तस्मापुत्रंच
सिष्वांचतादयत्नतुलालयेत् ॥ ॥ केताकेतीलाईउमात्यावहुतैवैगुनपदः अदपदीसधा

ईराष्या बहुते गुणालाष्टः तसः स्थले द्वाताभयापनी शिष्ये भयापनी बरोबरसिका उनु ॥ २२ ॥
रुचिरभ्यासयोस्यातां पुत्रायां किंप्रयोजनं ॥ तावुभौयदिनस्यातां पुत्रायां किंप्रयोजनं ॥ ॥ तस्कापहुनु
मनमनीछ अभासपनीछ दुधीनभयापनीपहुला जत्कापहुनु मनमनीछैन अभासपनीछैन त
दुधीनभयापनीकापहुनु ॥ २३ ॥ पुत्रात्तु विविधैरात्रैः नियोज्यासततं बुधैः ॥ नीतीतावुधिसं
पंनः भवन्तीषलपूजिता ॥ ॥ सत्यात्रमनुष्येले आफनाछोराकन बहुते शास्त्रमाहुला उ
नु शास्त्रज्ञान्याभयासवेलोकले पूजागर्हन् ॥ २४ ॥ पथपुत्रकिमालस्योमपथोभारवाह
क ॥ पथतपूजितो राजा पथपुत्रदिनेदिने ॥ ॥ हेपुत्रआलछोदिकनपहुन्यागरु वपः
ध्याअर्काकोभारिवोकीपर्वतदुल्लुपली पद्मप्रांतराजाले पूजाले पूजागर्हन् तसः स्थले

दिनकादिनैशाशापकन्याकामगरभंछन॥२५॥गुणेषुकीयतांयत्नकिमातोपैप्रयोजनं॥विक्रियं
तेनघण्टाभीगावसिरविवर्जिता॥॥अनेकप्रकारगरिकनविद्यासिकनविद्याकनञ्ज्या
भयातातपर्यक्याहोभंन्याथारिगार्इकागतामाघण्टकुण्डायारपनिविकटैनदुहुनीगा
ईकागतामाघंठनकुंदायारपनीविकिंछ॥२६॥नरस्याभरनंरूपंरूपस्याभरनं
गुन॥गुनस्याभरनंज्ञानज्ञानस्याभरनक्षमा॥॥मनुष्येकाआभरनभन्याकागहनारूप
रूपकागहनागुनकनसिकनगुनकारूपज्ञानज्ञानकारूपक्षमागर्नु॥२७॥गुणंष्टु
सिमारूपंसितंष्टुसिमाकुलं॥सीधियंष्टुसिमाविद्याभोगंष्टुसिमाधनं॥॥रूपभं
डागुणथुलोकुलभंडासिरथुलोविद्याभंदासिधियुतोधनमाकोथुलोदानगर्नुः

षानुलाउनु॥२८॥ अगुणस्य हतं रूपं असिलस्य हतं कुलं ॥ असिधिश्च हता विद्या अः
भोगस्य हतं धनं ॥ गुणविना रूपरूपश्च भाहुंदैन श्रीरविना कुलकोश्च भाहुंदै
न सिधिविना विद्याकोस्व भाहुंदैन दानभोगविना धनकोस्व भाहुंदैन ॥२९॥ गुणं
भुषायते रूपं शाले भुषायते कुलं ॥ सिधिं भुषायते विद्या भोगं भुषायते धनं ॥
रूपकोस्व भावगुण कुलकोश्च भावशील विद्याकोस्व भावसिधि धनकोस्व भावः
दानगर्नुषानु अर्कको गजतारी दिनु ॥३०॥ सुकुले जो जयत कन्या पुत्रं विद्या सुजो
जयेत् ॥ वासने जो जयत द्रु मित्रं धर्म भुजो जयत ॥ निको कुल माछोरि दिनु
होरा विद्या वंत सित भुलाउनु शत्रुकुवातो मालाउनु मित्रक न धर्मको वातो माः

लाउनु॥३१॥ नात्युचसिषरा मेरु. नात्युनिमुरसा तलं॥ ब्येवसायसहायानां. नातिपारं मः
होदधि॥ ॥ अभासगर्गा लाजापद्मि. सुमेरुपर्वतपनीवधिसर्किंछ. पातालपनिजा
नुसर्किंछ. दिनकादिनअभासगर्गामा. समुद्रपनीतार्नसर्किंछ. तसअर्थलेअभा
सनहोदनु॥३२॥ श्लोकोणाचतदर्थिन. पादोणाकाक्षरेनवा॥ अवंध्यादिवसेकुर्या
दानाधोयोनकर्मशु॥ ॥ दिनकोदिनपदुनसक्या. एकश्लोकपदुन. नसक्या एक
पाद. यतीपनीसकेनभंन्या. एकअक्षरपदुन. अद्भुतभयालेथोरैलेधेरदुनजां
छ॥३३॥ योजनानांसहश्रानीवजंन्यातिपीपिलीका॥ अंगछवैनतेयोपिपदमेकं न
गच्छती॥ ॥ दिनकादिनचल्याहजारकोस. किमिलाजांछ. नगईवसिरह्यागरुदु

भयापनी. एकपाईलापनी हिटैन. तस्मिन्मर्थले. आदमिलेउद्यमनहोदनु॥३४
॥शनैरथाशनैविद्याशनैपर्वतमारुहा॥शनैधर्मश्चकामश्चव्यायामचशनैश
नै॥ ॥धनकमाउनु. विद्यापहुनु. उकालोचहुनु. धर्मगनु. ईचारथोकधी
लोलेहुंछु. हृत्पतायरहुंदैन॥३५॥ गुरुशुश्रूषयाविद्या. पुष्करेनधनेनवा
॥अथवाविद्ययाविद्या. चतुर्थोनिपलभ्यते॥ ॥गुरुकासेवागरीकन. अथवा
धनदीकन. अथवाविद्याकोविद्यासातीकन. यतीनथोकवाहिकले. चारथो
कलेविद्यापाउंदैन॥३६॥ एकाक्षरप्रदातारंयोगुरुनाभिमन्यते॥त्वानयोः
निसतंगत्वा. चांदालेषोपिजायते॥ ॥एकस्यक्षरसिकाउंन्याभयापनीगुरुभ

नीमांनु-तत्तुगुरुकननिद्रागया-उस्तामनुष्येलाई-स्येवारकुबुर्कोयोनिमाजन्मभैः
कन-यष्टिचाण्डालकोकोषमाजन्महुंछ॥३७॥पुस्तकप्रत्ययोधितै-नाधितंगुरुसंनि
धौ॥नसोभतेसभासधो-जालगभंडवल्लीया॥॥गुरुसंगपाथनली-योधिहेरीपहा
कासास्त्र-सभासासोभालाजैन-कसोभंन्याजालवातदोरोजन्माउंन्या-स्वामिजस्तौ
हुंछ॥३८॥श्रीलिपिशैलमनालस्य-पाण्डितैमित्रसंग्रह॥अथौरहरनीविद्या-पंच
तेअक्षयोनिधी॥॥काठकोकाम-हुंगाकोकाम-विद्याउद्यम-ईश-एतीपाचथो
क-अक्षयधनभंनु-चोरलेपनीचोर्नसकदैन॥३९॥नहिजन्मनिज्यस्तत्वं-ज्येष्ठ
त्वगुणमुच्यते॥गुणगुणातरंयांती-पयोदधियुतंयाथा॥॥जन्मकाञ्चस्तलेजठहुं

दैन. गुणलेपोजेठेकुंछ जात पर्याक्याहो भंन्या. दहिइद प्राधिउजेठेतत्तैहो॥४०॥ किंकु
लेन विसालेन. गुनवान्मूर्जितोनर॥ धनुर्वंसविसुधोपि. नीगुनकिंकरिष्यती॥ ॥ मुष
भयापद्धि. वदाजातमाजन्म भयापनी. कागर्नुछ. गुणवान्भया. हीनजातमा भयापनि.
सवैजातले प्रांन्यताकनगर्हन्॥४१॥ किंकुलेन विसालेन. विद्याहीनसुयो नर॥ अकु
लिनोपीविद्वांसो. देवतैवापि पूज्यते॥ ॥ मनुष्यजातिभयर. विद्यावंतन भयापद्धि. को
प्रांन्यतागर्ह. कुलपायोतकागर्नु. विद्यापायर. अकुलिभयापनी. देवतालेपनी प्रांन्य
तागर्हन्॥४२॥ नावार्थिच भवेद्विद्या. यावत्पारंनगर्हती॥ उतीनेचगतेपारे. नौकायां
किंप्रयोजने॥ ॥ डुंगारविद्यावरोवरुंदैन. नदीतरंज्यात्संम. डुंगाकोकाप्रलाग्ध. न

दितरीयापहि-डुंगाकोकागर्नुह-तसैसुर्वकोकाप्रलागैन-ज्ञानिपणितभयाकाप्रमाताज्द॥४॥
॥४३॥ गुणासर्वत्रपुज्यंते-पितृवंसोनिरथक॥ वासुदेवनमस्यंती-वसुदेवनतेजना॥ ॥
गुणकनसवैलेपजागर्ह-वाबुद्धोराभंनुहैन-गुणकुंनालेश्रीकृष्णकोमान्यता-सवैगर्हन्-
गुणनकुंनालेश्रीकृष्णकोवावाकननामैकनतिन्याभयन-वसुदेवको-तसैशुलोभन्याका
गुणैहो॥४४॥ गुणकुर्वंतिदुरत्वं-दूरेपीवसतांसतां॥ केतकीगंदमाद्याय-सोयंगहृती
षट्पदा॥ ॥ गुणकुंन्यामानिसकन-वनेमादुरैवस्थापनी-भप्ररालेकेतकीकोफूलको-
गंधपाई-केतकीकाफूलषोजिषोजि-हिद्याजतो-गुणकुंन्याकनसवैलेषोजिषोजीलो
कवाहीआउंछन्॥४५॥ विशाखंचनृपत्वंच-नहिरुत्यपराक्रम॥ त्वदेरोपूजीतोराजा

विद्यासर्वत्रप्रजयेत् ॥ ॥ विद्याकोर. राजाकोपराक्रमवरोवरकुंदैन. कसोभंन्या. राजाला
ईआफरराज्यमा. मात्रमान्यगर्ह. विद्याजान्याकन. कहीगयापनीमांन्यगर्ह ॥ ४६ ॥ ऐके
नापिश्रुपुत्रेण. विद्यायुक्तेनसाधुना. कुलंपुरुषसिंहेनचंडैनघप्रकाश्रयते ॥ ॥ दयावंत
कुलवत. सर्जनभया. ऐकैहोरालेपनीकुंछ. सिंहकाहोराऐकैले. नामचलाउंछ. एक
चंद्रमालेजगत्संसारकनउज्यालोगराउंछ. तत्तैसपूतहोराभया. ऐकैलेकुंछ. कपूतह्मा
रभयापनी. काप्रयोजनह ॥ ४७ ॥ विद्यायाभाजनंकश्चित्. कश्चिद्व्यस्यभाजने ॥ उभयो
भाजनंकश्चित्. कश्चिनोभयभाजने ॥ ॥ कसैलेविद्याकनपाउंछ. कसैलेधनकनपाउंछ
कोहिविद्यापनिधनपनीपाउंछ. कोहिविद्यापनीधनपनीपाउंदैन ॥ ४८ ॥ नमतिफलि

नो वृक्षा नमंति गुनिनो जना ॥ शुष्ककाष्ठं च मूर्ध्वं च भिद्यते नैव प्रमन्यते ॥ ॥ फलपरत्वा
कोरुषन्नुवाउं ह् गुणीजनप्रनिन्नुवाउं ह् शुक्लाकोकाथर मूर्ध्वमनुष्येनुवाउं दैनः
तस्मै मूर्ध्वकोकाप्रकेहीला ग्दैन ॥ ४९ ॥ नहि कर्मनिचत्वारि संध्याकाले प्रयोजयेत्
आहारमैथुनं निद्रा तथा स्वाध्यायमेव च ॥ ॥ संध्याकालमायोच्चारयौककाप्रगर्भ
दैनः काकाहोभंन्याः षानु सुतनु स्त्रीकोभोगगर्भ पद्मनु पाथगर्भ दैन ॥ ५० ॥ आ
हारा जायते व्याधि गर्भो कुलश्च जायते ॥ अलक्ष्मि कश्च सूर्यायां सपाथोदायुखक्षये
॥ ॥ संध्याकालमाख्यारोणी हुं ह् स्त्रीसंभोगगत्या कपूतहोरो जन्म हुं ह् सुतीरह्या
अलक्ष्मीकोवास हुं ह् सास्त्रपद्मा पाथगत्या आयु कनक्षय होला ॥ ५१ ॥ वेदवेदांग

तत्वेज्ञो जपहोमपरायन ॥ आसिर्वाटपरोनित्यं एषराज्ञोपुरोहितः ॥ ॥ वेदवेदांगतत्त्वसा
श्रत्रकनजान्या जपहोमपराक्रमगर्ण्या पञ्चदुनियाकनसदाकाले आसिर्वाटदिन्या वृष
कर्मनष्टोदन्या यस्मात्प्राज्ञाकन राजालेपुरोहीतगराउनु ॥ ५२ ॥ प्राज्ञस्त्रिधोमहीपालद्विद्वक
र्मविवर्जितः ॥ विदुरेवपरित्यागि समदुःखसमसुखं ॥ ॥ ज्ञानिकोमलसर्जनः ॥ ॥ कोतारी
रिदीन्या सुखदुःखमाएकैनासगर्ण्या एस्तालाईकनराजाथापनु ॥ ५३ ॥ कुलसिलगु
नोपेतसत्यधर्मपरायन ॥ प्रविनोपेसलोदक्षो राजाध्वक्षोविधीयते ॥ ॥ कुलवंतशी
लवंत चतुरवलवंत धर्मात्माविचक्षन क्षमावंत एस्तालक्षणाङ्गन्यामनुष्येकाराजा
तल्याउनु ॥ ५४ ॥ कुलवेशनीनोलुब्धं अप्रगर्भसदाजिवं ॥ अनायवोयकर्तारं नाधिप्र

तंनियोजयेत् ॥ ॥ कोधिकामी. लोभि. ज्ञानी. विना काममाधन उदाडं न्या. एता प्रनुषेक न-राजा
नथापनु ॥ ५५ ॥ मुलवृती. हितोधीर. सर्वरत्नपरीक्षक ॥ शुचि. शुभवेवसाईव. धर्माध्यक्षो विधियते ॥
॥ ॥ परायाका काममा निश्चयगर्न्या. धैर्यवन्त. सवैवहृको परषगर्न्या. श्रीरवन्त. षरोव्यवहारगर्न्याः
एता लक्षणा कन. धर्मात्मा भन्तु ॥ ५६ ॥ आयुर्वेदकृता भास. सर्वज्ञ प्रीयदर्शन ॥ आर्यग्रील गुणे
पेत. एष वैद्यो विधियते ॥ ॥ वैद्यांगग्रा. अत्र अभासगर्न्या. सवै औषदी कन जांन्या. रूपवन्त. रोग
कोलक्षणागर्न्या. करुनसकन्या. नादिको भेदजांन्या. लोकसंगमिलन्या. एता सा ईवैद्य भन्तु ॥ ५७ ॥
॥ ५७ ॥ पितृपीतामहोदक्षो. शास्त्रज्ञो मित्रपातक ॥ शुचि. शुभकथिनश्चैव. शुभकारं तथैव च
॥ ॥ वावुवराच्युदेसि पाकगर्नु मात्रिपालुङ्गन्या. शास्त्रकनजांन्या. ज्ञानि सज्जन. मिथो गरीपा

कगर्न्या. श्रुचिहुंन्या. एत्तातरहकामानिस्कन. भंडारीतल्याउनु ॥ ५८ ॥ सकुडुक्तगृहीतार्थ. र
घुहस्तजिताक्षर ॥ सर्वशाश्रामालोकी. एकलेषक उच्यते ॥ ॥ एकैवेरहेरिगुणन्या. चादोलेषन्या
सर्वेशाश्रकनश्रभासगर्न्या. श्रक्षरामोपान्या. चादोउचारणगर्न्या. एत्तालाइलेषकभंनु
॥ ५९ ॥ ईगीताकालतत्वग्यो. वलवाप्त्रियदर्शन ॥ श्रप्रमादिसदादक्षो. प्रतिहारसउच्यते ॥ ॥
कामकुलकोगाथिजांन्या. वलवंतलोकसितमिलन्या. सर्जनविचक्षणा. एत्तरहकामानिस्कन
द्वारपालतल्याउनु ॥ ६० ॥ समस्तहयसास्त्रज्ञ. परिउतश्रुजिताश्रमः ॥ धैर्यसौज्यगुणोपेत.
सेनाध्याक्षोविधियते ॥ ॥ घोदाकाशाश्रकनजांन्या. लिनुदिनुमाषरोहुंन्या. वलवंत. धैर्य
वंत. विशावंत. सुरोपंचईद्रियवत्पगर्नसकन्या. एत्तलक्षणाकोमानिसकनमंत्रीतल्याउनु ॥ ६१

॥ अतयेवकुसिनानां दयाकुर्वेति संग्रहः ॥ आदिमध्वेवसानेषु न तेयास्यंति विकीयां ॥ ॥ कलवत्र
 श्रीरवंत दयाधारी सवैथोकवस्तुकोसंग्रहकनगार्या एतलक्षनकोमानिस्कन भदारीगर्त
 ॥ ६२ ॥ समस्तहयसाश्रत्रज्ञो वाहनेषु पराजीतः ॥ शौर्यविर्यगुणोपेतः स्वध्वोक्षोविधीयते
 ॥ ॥ घोडाकोशास्त्रर असवारिहूनजांन्या महावीरश्रो गुनवानभयाका एतलक्षणा
 कामानिस्कन असवारिभंज ॥ ६३ ॥ मेधाविवाक्यलप्राज्ञो परविंतो परदक्षकः ॥ धीरोयथोक्तः
 वादित एष दुतो विधीयते ॥ ॥ महाबुधिलेज्जुक्तभयाका पराक्रमी बोलनामासिप्रातुङ्ग्या
 धीरो अर्ककनहृत्ताउनसकन्या धैर्यधारिभयाका कुराकनयथायोग्यबोलन्या एतल
 तरह्कामानीसकन दुतपथाउनु ॥ ६४ ॥ पार्थिवस्य च भृत्यस्य वदामी गुणलक्षणं ॥ ऐनसं

वर्धते राजा भंडागारतथैव च ॥ ॥ राजा कोर मंत्री को गुणवर्णाणां कुरुन्या एस्ता मानिसले राजा
कनवधा उंचा तत्कन भंडारि भंडु ॥ ६५ ॥ पंलि ते शुगुणा सर्वे मुर्व दोषास्तु केवलं ॥ ~~तस्मा~~ तस्मा
मुर्व सरुश्रेन प्राज्ञे कं प्रसस्यते ॥ ॥ ज्ञानि जनक्ष उंसवै गुण कुं छ मुर्व छे उंसवै दोष कुं छ तस
अर्थले मुख स ए जना कन होदि स जन ए करो जनु ॥ ६६ ॥ प्राज्ञानियो अमानेतु संति राजोत्र
यो गुणा ॥ यस स्वर्गानि वासस्य पुत्करस्य धनागम ॥ ॥ ज्ञानि जनलाया का कार्य माती न गुण कुं
छ क्वा क्वा भन्या जस कीती धर्म स्वर्ग प्राप्ति कुं छ ॥ ६७ ॥ मुर्व नियो यमानेतु त्रयो दोषा म
हियते ॥ अत्र स चार्थ नाशश्च नरके पटनं कुर्वं ॥ ॥ मुर्व जनले गन्या का का प्रमा ती न दोष
प्राप्ति कुं छ क्वा क्वा भन्या अपज स कुं न्या धन को ना स कुं न्या नरक को भोग गनु पन्या तसर्थ

ले. मुर्खलाई कामन आकाउनु ॥ ६८ ॥ तत्प्राभूमित्वरोनीतं धर्मकामार्थवृधये ॥ गुनवंतनियोच्यंते
गुणाहीनवीवर्जयेत् ॥ ॥ कोहिराजाहस्ते मुर्खकन. काममालाउनु. अकाउनु भया. जानिजन स
जन. सत्पात्रकन. कामलाई सुझाया. तीन थोक कुरो वधियाहुन्छ. काका भन्या. धर्म. अर्थ. काम
पाउंछु. तसर्थले शुपात्रकन मारादीनु ॥ ६९ ॥ यत्किंचित्कुलुते भुत्ते. शुभं वा यदि वा शुभं ॥
तेन संवर्धति राजा. शुक्रतै दुकृतै रपी ॥ ॥ भारदारले भलोग ग्याराजाका तर्धछु. भार
दारले भलो नग ग्याराजाको घट्टोछु. तसर्थले शुपात्रकन मारादिनु. तव वध न्या होः
ला ॥ ७० ॥ यथा हेमपरिदसत. तापतादनक्षेदने ॥ तथा पुरुषमपेवं. कुलशीलिन कर्मना
॥ ॥ पोलि. धिवी. कति. कुती. एती गरी सूनको पारिदा गर्नु. तस्तै मानिसको. कुललो. श्री

लले.स्वभावले.परीक्षागर्नु॥७१॥हातवांदक्षिणेभृत्यावांधवावायसनागमे॥आपत्कालेत
थापित्रं.भार्याचिविभवक्षय॥॥चाकर.सेवक.हीतद्विहिन.कापत्रुडाईहेनु.दा॥
ज्युभाईहीतअहित.आफनासंकसपदीमाहेनु.पित्रहीतअहीत.आपदापदीमाहेनु
स्वामिहीतअहीत.संपतिधननकुंदामाहेनु॥७२॥भृत्यावहुविधाराजाउत्तमाधनमधे
मा॥तेनियोय्यायथायोगा.त्रिविधेस्वेवकर्मा॥॥सेवक.चाकर.सवैमानीसकोतीनप्र
कारकुंछ.कामपनीतीनैप्रकारकुंछ.क्याक्याभंन्या.उत्तम.मध्याम.अधम.एत्कारणले.जा
तविसेषहेरी.कामलाईअफाईहेनु॥७३॥आलसेमूर्षलंकुलं.तधंवेत्रानीनंसधं॥असं
तस्तमभक्तंच.तेजेधस्यनराधिप॥॥अलि.द्विचरो.निर्दया.क्रोधि.कुकर्मी.कुमार्गी.

: अस्मिन्नेषि अभक्तिः एत्तातरुकाचकरकनराजलेनपातनु॥७४॥ तेजेस्वामिनप्रत्युग्रं
प्रत्युग्रं कृपनं तेज्यतर॥ कृपनादविसेषज्ञोऽस्माच कृपनासनं॥ ॥ वहुतैरित्याहाराजा
कोसेवानगर्नुः कृपनीकोचाहानगर्नुः अविवेकीकासंयुहनगर्नुः अविवेकरः निर्दयारा
जाकोसेवानगर्नुः॥७५॥ वामभार्यासुतोमुखः पुरवकोवाग्वीचारक॥ निस्त्रेहोबंधुवर्गः
श्वः तेजेदस्यप्रहस्तुषां॥ ॥ अहितभयाकिस्वास्त्रीः प्रूर्षभयाकीदेराः अक्रुभयाकाकात्रः
नगर्नासेवकः अहितभयाकादाज्युभाई ईष्टमित्रः जोज्ञानीजनहृः एत्ताकोप्रसंग
नगर्नुः तवसुखकनपाप्तिहुं॥७६॥ नकश्चित्कस्यचित्मीत्रं नकश्चित्कस्यचिन्प्रीये॥ का
रनादेवजायंते मित्रानिरिपवस्तथा॥ ॥ कस्कापित्रकोः कस्कासत्रकोः शत्रुपनीमित्रहुं

मित्रपनिशत्रुहुंछ-कार्यकारणाले॥७७॥कार्यार्थिभजतेलोका-बलोकापरमार्थका॥वस्तुक्षीरक्ष
यंदृष्टा-परितेजतिमातरं॥॥कार्यकारनसाधनानिप्रितलोकलेभजनागर्हन्॥धर्मकालागीः
कोहीसेवागर्हन्-दुदपिउनुयायासम-गायीपद्धिवाहेलाग्-जसैदुदपायनत-टसेवाछेदुः
त्वे-टसैआफना-कामनसिधिय्यात्सेवाकनगर्हन्॥७८॥कुतोव्यसनिनोनिंदा-अतृप्तकुतो
रती॥कुतसौषंदारिद्र्यदुर्जनस्यकुटक्षमा॥॥ज्वारि-छिनारि-ईडवेकोनिडाछैन-भोकाकोरतिछे
न-दारिद्र्यकोसुखछैन-दुर्जनथेक्षमाहुंदैन॥७९॥तत्करस्यकुतोमान्यो-दुर्जनस्यकुटक्षमा॥वे
स्यास्त्रीनांकुटस्रेहो-कुटसत्संचकापिनी॥॥चोरक्षडंमान्यताह्वेन-दुर्जनथेक्षमाहुंदैन
व्यास्याछेउंप्रीतिस्रेहहुंदैन-कामातुरक्षेउंसत्यवानीहुंदैन॥८०॥दुर्बलस्यबलोराजा

वाल्मीकीरुदितं वलं ॥ वलं मुष्पत्यमौनत्वं चौरानां ममृतं वलं ॥ ॥ निर्वलिया कोवल राजा बाल
षकोवल रुनु मुख जाति कोवल न कोली रुनु चोर कोवल लवारि वोलनु ॥ ८१ ॥ अना
थानां दरिद्रानां बाल दधत पत्निनां ॥ अन्धाय परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गती ॥ ॥ अ
थ जनको दरिद्रको केता केतिरुको बध हरुको सर्वे को गटिराजा हो विसेष अन्धा
यले मित्रा का गरिराजा हो ॥ ८२ ॥ बाधित सार्थहीन स्य शत्रु मित्रा सित स्य च हृदय स
कदग्ध स्य शुद्ध दानमौषरुं ॥ ॥ रोग लाग्दमा धन को नास कुं दामा शत्रु लाग्दमा
हीन भैरहा को वंधु वर्ग संग वल्लु औषधित्य हि हो ॥ ८३ ॥ आतले ये शत्रु ने प्राप्ते इभि
क्षेत्रा नु विग्रहे ॥ राजद्वारे प्रशा ने वा यति सती सर्वा धवा ॥ ॥ अथालाग्दमा आपदा

पदीमा-भो कै रहंदा मा-रात्रुलेहांन्या मा-राजाको कुट्टि सिपरिवाटला उद्द मा-यो विचार
गर्ह-तत्कन दज्यु भाइ भंनु ॥ ८४ ॥ भाव भुदि मनुष्यानां ज्ञातव्यं सर्व कर्मभ्यः ॥ भावेन च
चिता कांता-भावेन दूहिता नना ॥ ॥ मनुष्येका सर्वे कार्यमा भावना जति कोथुलोत्थ
रुके छैनं-कसो भंन्या-छोरिलाई पनी भावनाले-चुं वना गर्हन्-त्वाहिलाई पनी भावे-
ले चुं म्बना गर्हन्-भावैले सर्वे कार्य सिद्धि हुन्छ-तसर्थले भाव थुलो हो ॥ ८५ ॥ न देवो
विदेते ~~का~~ काष्ठे-पाषाणे न च मन्त्रये ॥ भावे भुवि श्यते देवो-तस्मात् भावो महोत्तरं ॥
काथ मा-धुंज मा-मातो मा-देवता काहि छैनन्-देवता काहा छ भन्या-भावै मा छन् ॥ ८६ ॥
शिष्यानां देवताचार्य ज्ञान मा चार्य देवता ॥ देवता यो पिता भर्ता-ब्राह्मणे जन देवता

॥ ॥ श्रीष्टिको देवता. आचार्य. आचार्यको देवता ज्ञान. स्नात्तिको देवता आपरना पुरुष. सर्वैज
नको देवता वासना ॥ ८७ ॥ विप्रं पश्य यथा तं हि. नाचार्यं पश्य देवता ॥ एष्टि पश्य यथा माता. मि
त्रं पश्य यथा श्रुतं ॥ ॥ वां प्र न ~~आ~~ आगे जतिको मांनु. आचार्य गुरु देवता जतिको मांनु. ए
ष्टी वी आमा जतिको मांनु. मित्र होरा जतिको मांनु ॥ ८८ ॥ गुरुरग्री द्विजातिनां. वर्णानां वा
नो गुरु ॥ पतिरेको गुरु स्त्रीनां. सर्वस्या भ्यागतो गुरु ॥ ॥ वासनाको गुरु अग्नि. चारवर्नको
गुरु वां प्र न. स्त्रीजनको गुरु आपरना पुरुष. सर्वैजातको गुरु अतीत अभ्यागत ॥ ८९
॥ उत मस्यापि वारि स्य नीचोपि गुरु मागत ॥ पूजनीयो यथा न्यायं. सर्वस्या भ्यागतो गुरु ॥
॥ ॥ सुजाति भयापनी कुजाति भयापनी ॥ आपरना घरमा आया मांनु. अभ्यागत भुजात ॥

कुजातभंनुद्धेन॥ ९०॥ देवतापूजय त्म कृया भृत्यादानेन पूजयेत्॥ शुद्ध पूजा प्रकारेण वि
प्राणां मभिवंदने॥ ॥ भक्तिभावले देवता पूजा गर्नु धन दुवा दिय रसेव क पूजा गर्नु उपकार
गरी कन शुद्ध को पूजा गर्नु श्रुचित गरी कन गाम स्कार गरी वां मणा को पूजा गर्नु॥ ९१॥ धर्म
स्य मूलर जां तां तप मूल ले च वा म न॥ वा म नाय त्र पूज्यं ते तत्र धर्म सनातनः॥ ॥ राजा को
मूल धर्म हो वा मणा को मूल तप स्या गर्नु जा हा वां मणा को मो न्य छ ता हा धर्म को वा स रुं
छ॥ ९२॥ आचार्य फल ते धर्म आचार्य फल ते धन॥ आचार्य फल मा प्रोति ह्याचार्य हं
तिल दानं॥ ॥ आचार्य ले श्रुचित भैद्धर्म ग न्या धर्म को वा धिं छ श्रुचि ले धन प निवध
छ नः श्रुचि निची ले फल रुं छ अ श्रुचि अनित्य ले लक्षण को ना स रुं छ तस्य थ लि श्रुचित भै

रहनु॥ ९३॥ भोजे भोजनशक्तिश्चरति शक्तीवरस्त्रीय॥ विभवोदानशक्तिश्चः नाले सेतपसंफ
ले॥ ॥ जश्चेधेरषानुसकछः तसैको भोज हो जेतिर्थ मनवानुसकिंछः धर्म उतैको होः जे
भोगगनुसकिंछः स्वाति उतैको होः एतिथोकथोरैले श्रुहा उं देन॥ ९४॥ वालेचैवचले धर्मः स
नित्यं षलुजीवितं॥ फलानामपि पक्वानां साश्च तं पतनं भवेत्॥ ॥ मनुष्येलेवालषेदेधिः ध
र्मकोवातोचलनः योजीवभन्याकोअनीत्यहोः जस्तु रहले कालपक्वभयापदिः रूषमापा १६
काकाफलपट्टोद्धभनीजांनु॥ ९५॥ सदभश्चरतो धर्मः कोधेनैवहतोतप॥ अदधं
चहतज्ञानं प्रमादेनहतं श्रुतं॥ ॥ अहंकारीभयाधर्मकोनाशकुंछः कोधिभयातप
कोनासकुंछः तसर्थले अहंकारिः कोधीनहुंनु॥ ९६॥ अदिप्राप्नोहतोहोमोः हताभुक्ति

रसादिका॥ उपजिवाहता कंथा. स्वार्थ प्राक क्रियाहता॥ ॥ अगोनवाह्ये आहुतिदीहोमग
न्याकोफलपाउंदैन. अज्ञानलेमागीषायाकाअनकोफलहैन. आज्ञानगरीकार्यकामगः
न्याकोफलहैन. तसर्थलेवचनलीकामगर्नु॥ ६७॥ दारिद्र्यवाधिदुःखानि. वंधनं वास
नागमे॥ वेदानफलमेतानि. तस्मादानोर्विषयते॥ ॥ पूर्वजन्ममादानगर्नुनत्कनाले. इ
हजन्ममादरिद्रुंछ. धनकोनासभै. रोगीभयर. नानातरहलेदुःखभैकन. वंधन
मापन्याजस्तो. तसर्थले. दान. धर्मगरीकीर्तिविनाउनु॥ ६८॥ पुरकाइवधानेषु. पुर
काइवजंतुषु॥ तादृसष्टेमनुष्येषु. एवधर्मवहित्कृतः॥ ॥ जत्काधर्महैन. तत्कन
अधर्माभिनु. अधर्माभिन्त्याकाकस्ताहिभंन्या. धैलाकागंगताजस्तो. धानकाफलज

होततर्धले भरिसकाधर्मनहोदनु॥६॥त्यजेइजनसंतर्गभजसाधुशामागमं॥कुरुपु
 न्येप्रहोरात्रंस्मरनित्यमनित्यता॥॥योसंशारअसारहोभनीबुझीकनइजनसंगतहोद
 नुसाधुजनसंगतगर्नुपुन्यगर्नुरातदिननहोदनुयोनित्यअनित्यहोभनीजानीईश्व
 रकोस्मरणगर्नु॥१००॥॥इतिश्रीबुधीवानकोशपरसंग्रहेप्रथमसतकंसमाप्तः॥॥
 शास्त्रार्थचक्षुषाविद्वानरेन्द्रानितीवक्षुषा॥वेदार्थचक्षुषाविप्राइतराचारवक्षुषा॥ ११
 ॥॥पण्डितकोआषाशास्त्रकोवाटगर्नुराजाकोआषानितिवीचारगर्नुवांछणाकोआः
 षावेदपरदनुइतरजनकोआषाश्रवणनगर्नु॥१॥राजाधर्मनिधर्मज्ञोपापेपापस
 मागमं॥राजानंदुनीवृत्तिस्यात्तथा राजा तथा प्रजा॥॥राजाधर्मात्माभयाप्रजापनी